

Universitätsbibliothek Wuppertal

Aeli Donati qvod fertvr commentvm Terenti

Evgraphi commentvm continens

Donatus, Aelius

Lipsiae, 1908

Heautontimorumenos IV

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1594](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1594)

- 598 **37** VERVM ALIVD EX ALIO INCIDIT hoc uidetur obscurum quidnam sit, sed ex his quae consecuntur manifestum fiet: nam interrogatus a domino quid esset, respondit
- 599 **38** PESSIMA HAEC EST MERETRIX. ita quod hic 'pessima est' de meretrice pronuntiatum est, supra (*III 2, 10*) contrarium dictum 'commoda et faceta haec est meretrix'. ergo iure dictum 'aliud ex alio incidit'. — IMMO SI SCIAS uidit dominum seruus quasi consensum commodasse, non
- 600 quo uerum iudicium de meretrice <sit>: ideo adiecit **39** VIDE QVOD INCEPTET FACINVS. — FVIT QVAEDAM ANVS CORINTHIA hoc consilium dicit se seruus aduersus Menedemum sumpsisse, quo possit pecuniam ab eo exprimere, quae meretrici daretur. uerum hoc consilium in hoc prouenit, quod prosit uehementer Clitiphoni: namque fingit nunc Antiphilam, quae amica sit Cliniae, apud meretricem a quadam anu Corinthia arrabonis nomine collocatam, et nunc uelle ad Menedemum pergere, ut ab eo *illam* pecuniam accipiat, quae data sit pro puella, ut, si eandem redimeret, maxima inde luca possit accipere. sed hoc displicet domino consilium, uerum prouenit ad euentum futurum; nam cum cognita fuerit, quod filia sit Chremetis, iam fiet necessarium, ut meretrici hoc <a> sene Chremete debeatur
- 603 argentum. — **42** ARRABONI pignori scilicet.

IV.

1.

- 614 **1** NISI ME ANIMVS FALLIT HIC PROPECTO ANVLVS QVEM VSPICTOR IS QVICVM EXPOSITA EST GNATA haec scaena tenet 25

4 ita — 6 meretrix *om.* *L* | pessima est *W.*: -me *codd.* ||
 5 dictum contrariū <est> *G* || 9 sit *add. W.*; est (*ante de*) *G* ||
 10 quidem inceptat α || 12 quos *L\alpha* || 13 in hoc *om.* *G* || 15 ad
 (at *L*) quandam anum corinthia (-am *F*) *codd.* || 18 <acciperet
 uel> accipiat *L* || 20 euentum *F*, adu- *rell.* || 21 cognitum
Schopen, at *cf. p. 190, 15* || 22 uti *F'G\alpha* | a sene *W.*: sine *codd.* ||
 23 pignori scilicet *W.*: pignoris *codd.* || 25 gnata <nisi me ani-
 mus fallit> *L\alpha*

- maximam controuersiam: quippe maritus, dum grauidam uideret uxorem, mandauit, ut, puellam si peperisset, extingueret. mater puellam peperit et exposuit eique, cum exponeretur, anulum dedit. inuentus est apud quandam puellam anulus. interrogata unde sit illa respondit ipsum 5 esse, cum quo esset exposita. hoc cum cognouisset senex, agnita puella, quam extingui iusserat, ream facit uxorem, quod aduersus edictum suum fecisset. hic primo uenialis est status 'feci, sed pietate feci'. ergo primo inter se locuntur, an ipse anulus sit, cum quo exposita sit filia. — 10
- 617 **4** AT VT SATIS CONTEMPLATA SIS MODO MEA NVTRIX sed ut satis integre pleneque perspexeris, nutrix mea. —
- 621 **8** MAGNO CVM CONATV MAGNAS NVGAS DIXERIT magno cum
- 622 impetu <mini>ma quaeque pronuntiat. — **9** EHEM MI VIR hinc exordium sumptum, quod <ab> obsequio coepit, ut benivolentiam comparare possit. deinde adiectum, quod purgationis loco ponitur, quae res ad ueniam pertinet, quod
- 623 tamen adhuc principium sit **10** PRIMVM HOC TE ORO NE QUID CREDAS ME ADVERSVS EDICTVM TVVM. deinde sic
- 625 adiunctum ex persona serui **12** NESCIQ QVID PECCATI PORTAT HAEC PVRGATIO. finit principium, narratio supponitur
- 626 **13** MEMINISTIN ME ESSE GRAVIDAM ET MIHI MAGNOPERE DICERE SI PVELLAM PAREREM NOLLE TOLLI et reliqua. —
- 628 **15** DOMINA EGO ERVS DAMNO AVCTVS EST noue positum
- 629 'auctus damno', quod ei coheres puella uenerit. — **16** EI 25 DEDI EXPONENDAM quia supra (v. 15) dixerat senex 'sustulisti', ideo id dixit 'exponendam dedi', quo minus uideatur esse delictum. hic iam incitatus est uehementer senex, quod exposita esset puella et exposita aduersus edictum. ita cum impetum generalis accusationis sumpsisset, statim 30

5 interrogata *W.*: -tū *Lα*, -tus *G*, -t *F* || 7 agnitā puellā *LFα* || 14 minima *Schoell.*: una *codd.* || 15 quo *L* | ab *add.* *Lindenbr.* || 18 sit *F*, se *Lα*, est *G* || 20 adiunctur⁹ *L*, -tū ē *G* || 22 MIHI] nihil *α* | maximo opere *Ter.* || 23 noli tollere *L* || 24 dominus *Lα* | ergo *codd. praeter LP¹* | era *P²* | damno *ante* ego *codd. praeter F* (*olim sscr. fuisse uidetur*) || 26 dedit *Lα* || 27 id duxit *P¹*, induxit *F* || 28 uehementer est *Gα* || 29 puella esset *FGα* || 30 impetum] iam principium *Schopen*

- illa ad quaestionem descendit et statum apertissime collo-
 631 cauit ueniam, cum dixit **18** SI PECCAVI MI CHREME IN-
 632 SCIENS FECI. deinde supponitur plenior accusatio **19** ID
 QUIDEM EGO ETSI TV NEGES CERTVM SCIO TE INPRVDENTEM
 DICERE AC FACERE OMNIA. deinde post principium accusa- 5
 tionis subiunguntur omnia crimina, quae a summo ad
 634 imum dicuntur **21** TOT PECCATA IN HAC RE OSTENDIS NAM
 IAM PRIMVM SI MEVM IMPERIVM EXSEQVI VOLVISTES INTER-
 EMPTAM OPORTVIT NON SIMVLARE MORTEM VERBIS RE IPSA SPEM
 VITAE DARE. et proponit sibi quasi quandam quaestionem 10
 mulier, quae contra imperium mariti fecisset, et dicit se hoc
 638 fecisse pietate et materno animo.* huic respondetur **25** QVAM
 VERO BENE ABS TE PROSPECTVM EST QVID VOLVISTI COGITA
 NEMPE ANVI ILLI ABS TE FILIA PRODITA EST PLANISSIME VEL VTI
 PER TE QVAESTVM FACERET VEL VTI VENIRET PALAM*. deinde 15
 epilogorum loco adiunctum est, quantum incommodi con-
 secutum sit. — **29** QVID CVM ILLIS AGAS QVI NEQVE IVS
 NEQVE BONVM AVT AEQVVM SCIUNT MELIVS PEIVS PROSIT OBSIT
 NIHIL VIDENT NISI QVOD LIBET 'quid cum illis agas' sensus
 hic obscuritatem habet; est autem talis: 'exposita tibi est 20
 filia suscepta ab ea, quae pudorem filiae tuae uenderet,
 sed tu *id* cogitasti, *quodcumque* satis esset, dummodo ui-
 ueret: ego nunc cogor eam suscipere, sed defendere eius
 pudorem non possum. quid agam cum illis, qui neque ius
 neque bonum aut aequum sciunt?' sibi dicit uiolata filia 25
 644 nullam esse posse uindictam. — **31** CHREME PECCAVI FA-
 TEOR hic iam deprecanti sua uenia supponitur, cum dicit
 636 α*[12] **23** SPEM VITAE DARE scilicet non oportuit simulare re ipsa,
 sed uerbis.
 *[15] Anus tertiae et quartae declinationis protulit, cum hodie
 sit solummodo quartae, nisi aliud significet.

2 ueniam *om. L* || 6 omnia *ante* 5 post *L* || 7 dicuntur
 hic desinit *cod. P* || 11 dicis te *LG* | fecisse hoc α || 13 ABS] a
LG || 15 deinde *W.*: de unde *L*, id unde *G*, unde *rell.* || 16 est]
 ergo *L*, est ergo *G* || 20 qui talis est (*om. autem*) α | est tibi *G*,
 tibi est (*post filia*) *F* || 22 sed <et> α | esset *G*, esse *rell.* || 24 cum
 illis agam *G* α || 26 posse esse *L* || 27 deprecantis (*om. sua*) α

- OBSECO QVANTVS TVVS EST ANIMVS NATV GRAVIOR IGNO-
SCENTIOR VT MEAE STVLITIAE IN IYSTITIA TVA SIT ALIQVID
PRAESIDII quod tuus enim animus maior est aetate et
pietate clementiae, stultitiae meae debet in tua iustitia
647 esse praesidium*. — **34** SCILICET EQVIDEM ISTVC FACTVM 5
IGNOSCAM hanc quidem ueniam tibi dabo, uerum mea clemen-
648 tia multum ad peccata compelleris. — **35** SED ISTVC QVID-
QVID EST QVA HOC OCCCEPTVM EST CAUSA LOQVERE per-
empta controuersia ad originem res ducitur: 'quemadmodum
omnes miserae,* stultae et religiosae sumus, cum dedissem 10
puellam exponendam, anulum de digito mihi detraho, et eum,
ut una cum puella exponeret, dedi, si esset mortua, ne
659 aliena a nostris bonis esse potuisset'. — **46** INTERII PLVS SPEI
VIDEO QVAM VOLO hoc seruus cum gemitu dicit, siquidem
fieri potest, ut cognoscatur haec Antiphila, quod filia 15
mini sit. quo facto uehementer metuit, ne incipiat Clinia
amicam suam confiteri et cognoscat pater, quod meretrix
amica Clitiphonis sit. denique ideo dicit, cum nomen
dictum esset eius, cui data esset puella, ut exponeret
663/66 **50** MIRVM NE ILLA SALVA EST ET EGO PERIL. — **53** NON 20
LICET HOMINEM ESSE SAEPE ITA VT VVLT SI RES NON SINIT
non licet nobis gerere perpetuam uoluntatem, maxime cum
res non permittat: ita mutemus ex tempore uoluntatem.

α^* [5] id est aliquid defensionis et (om. V) auxilii.

* [10] in hac professione facto a generali ad speciale argu-
mento (Lindenbr.: -tū codd.) extinxit uim indignationis
651 **38** CVM PVELLA EXPONERET (-s. add. codd.) SI MORERETVR.
et subiungit causam NE EXPERS ESSET: neque enim libe-
ros etiam mortuos fas erat fraudari bonis.

3 enim tuus G | aetate ante maior FG α || 5 istuc LG¹,
-d rell. || 8 acceptum L, inc- G, c- rell. || 11 et eum om. F ||
12 exponeretur F | dedi] dico (ante ut) G, om. F || 15 quod
(quo LG — sit] esse filia domini mei α || 20 NE] ni F α || 22 per-
petuam gerere α || 23 mutemus L, mutamus rell. | ex] cum α

2.

- 668 **1** NISI ME ANIMVS FALLIT seruus hic uehementer aestuat, quod animaduertit fieri posse, ut puella cognoscatur. *ideo secum loquitur* et ingemiscit, quod sibi iam multum infortunium affuturum sit. — HAVT MVLTVM hoc
 669 est non longe. — **2** ITA HAC RE IN ANGVSTVM OPPIDO **5**
 MEAE NVNC COGVNTVR COPIAE translatio facta est ab illo,
 cum periclitatur exercitus in angustum coactus.* significat
 670 autem 'oppido' ualde. — **3** NISI ALIQVID <VIDEO nisi ali-
 672 quid> prospicio. — **5** TRIVMPHO SCILICET ME LATERE TECTO
 ABSCEDERE summum gaudium est, si tutatus sine uulnere **10**
 discedam, hoc est latere tecto et custodito. non ergo de
 argento cogitare debeo quemadmodum eripiam, sed quem-
 673 admodum tutus ipse discedam. — **6** BOLVM TANTVM*
 674 praedam. — **7** AVT QVID COMMINSAR quid argumenti re-
 676 periam.* — **9** QVID SI HOC NVNC INCIPIAM cogitantis **15**
 animo, quasi dum multa quaerit, inuenit quaedam, non
 placita repudiat. post id quod sit optimum inuenisse dicit,
 ut ad se illud argentum reuocare possit, quod omiserat.

3.

- 679 **1** NVLLA MIHI RES POSTHAC POTEST IAM INTERVENIRE
 TANTA QVAE MIHI AEGRITVDINEM AFFERAT allocutio est Cliniae **20**

α^* [7] cum enim in periculo est exercitus, in unum se colligit.

* [13] per figuram <antithesin (add. W., cf. Don. GL IV 397, 1; lac. in V)> pro dolum.

* [15] et est comminiscor inuenio uel recordor. sic reminiscor, cuius simplex in usu non est.

3 ingemit α || **4** haut (non α) multum et non longe inter se commutata sunt in LG α | id est F α || **5** ita <hercle> G | in hac re LG || **8** oppido autem significat α | VIDEO — aliquid add. W. || **9** SCILICET | si licet α (sic Ter. codd. praeter AE) || **10** tutus α || **11** discedat β | tecto <id est> custodito latere (om. et) α || **12** <argentum> eripiam α || **14** <id est> praedam α , pro dolo G, cf. α interpol. | reperiam Goetz: respondeam β , capiam α || **16** <deliberando> quaerit α || **17** id (&e) β | inuenisse <se> α || **18** argumentum α || **19** res mihi α

- exultantis gaudio, quod sua amica sit cognita. *ita dicit mentem suam oneratam gaudio, ut nulla res possit inter-*
 681 *cedere, quae afferat aegritudinem.* — 3 DEDO NVNC ME PATRI VT FRUGALIOR SIM QVAM VVLT ut frugalitatem*, quam in me uoluit, compleam, dedo me patri, quippe cum uelit 5 eam me habere uxorem, quae sit honestis moribus, et nunc*
 686 *ea sit mihi amica, quae filia sit Chremetis. — 8 VT EGO NVNC NON TAM MEAPTE CAUSA LAETOR QVAM ILLIVS hoc gaudii quod nunc teneo non mea causa, sed potius ipsius puellae*
 688 *quam diligo. — 10 SED NVNC CLINIA AGE DA TE MIHI VICISSIM quemadmodum nunc ego uerba tua audiui, nunc et uicissim te mihi da, uti quod necessarium est facias, ne resciscat pater amicam filii sui esse meretricem. — 12 O IVP- PITER* omissis uocibus serui secum Clinia gaudet: parum credit hoc sibi contigisse, quod efficitur in gaudio, cum 15*
 693 *repentino aliquid procreatur. — 15 DEORVM VITAM APTI SVMVS* ita et in Andria (V 5, 3—4) 'deorum uitam propterea esse sempiternam arbitror, quod uoluptates eorum*
 694 *propriae sunt'. 'apti' autem significat adepti. — 16 VIDENTVM EST INQVAM persuadet seruus Cliniae, uti secum 20 ducat meretricem ad domum patris, ne, si remanserit in*
 699 *domo, facile senex filii amicam possit agnoscere. — 21 AT ENIM ISTOC NIHIL EST MAGIS MEIS NVPTIIS ADVERSVM sed haec res mihi uehementer uidetur esse contraria, si uxorem*

α * [3] aegritudinem dixit pro aegrimonia, id est tristitia uel infirmitate.

* [4] id est parcitatem

* [14] per pro(s)phonesin

* [17] per icon (yc- *codd.*; -na?) uel parabole (-len?), quae sunt species homoeosis (om- *codd.*), se quasi deum esse assertit.

3 patri me α || 4 VT — VVLT *om. LF* | uti α || 5 in me <esse>? | uelit] uoluit β || 7 <scilicet> filiam α || 8 NVNC *om. LG* || 9 <unde> non mea causa <laetor> α || 11 <id est> quemadmodum ego nunc α | nunc et] ita α || 15 credis *LF* | cum (*om. L*) repentino β , repentino nisi α || 16 adepti β , *sed cf. finem scholii* || 17 ita et] ut α || 19 autem *om. V* || 24 uehementer post uidetur *V, ante mihi S*

- ducere uoluerō; nam quomodo rogabo patrem, ut mihi filiam det, si sciat me amicam habere meretricem? —*
- 701 **23** QVIN NOLO MENTIARE hoc eo consilio dicit seruus, uti *non mentiatur, sed* continuo dicat illam amicam suam esse, quae est filia eius, ut eam uxorem uellet esse, hanc amicam Clitiphonis. sic enim postea persuasurus est domino seruus tale se repperisse consilium, uti a Menedemo filius petat pecuniam, quo quasi dicat se uelle filiam Chremetis uxorem ducere, uti ad nuptias habeat necessaria, et hoc credat senex propterea adulescentulum petere, quo per 10 fallaciam dari possit, ita ut, cum utrumque dixerit adu-
- 705 lescens, per fallaciam dicere crederetur. — **27** *ET SCILICET IAM ME HOC VOLES PATREM EXORARE VT CELET SENEM* NOSTRVM nesciens adulescens hoc consilium, *quare hoc seruus dicat*, adiecit 'et fortasse hoc uelis, ut celet patrem 15 Clitiphonis senex noster, quod ipsius amica sit meretrix'. —
- 709 **31** HVIC EQVIDEM CONSIDIO PALMAM DO *in hoc consilio maximam uictoriam et gloriam mihi concedo, ut uerum dicendo ambos fallam, secundum hoc quod supra diximus, ut non credat senex noster amicam filii sui esse meretri-* 20
- 713 *cem, etiamsi esse audierit.* —* **35** AT ENIM SPEM ISTOC PACTO *RVRSVS NVPTIARVM OMNEM MIHI ERIPIS* si enim crediderit senex amicam filii sui esse meretricem, incipiet
- 716 *filiam suam mihi dare nolle. —* **38** QUID MALVM ME AETATEM CENSES VELLE ADSIMVLARIER *quid tu semper me credis* 25 hoc uelle simulare? 'malum' autem interiectum nihil signi-

α*[21] quod fit per figuram diasymos (-sirmos *codd.*), quae est eleuatio, quando auditorem uera dicendo in errorem inducit.

3 eo *Goetz*: ex (*om. G*) *codd.* || 4 amicam — uellet] filiam Chremetis se uxorem uelle et α || 6 postea *post* est α || 9 <non> necessaria β || 11 ut *om. L* | — que *om. β* || 12 credatur α || 13 ME] ne *L*, neq̄ *G* | VOLES] uelis *G* (*lac. in L*) || 16 noster senex α || 17 do <id est> α || 18 uero β || 19 ambo fallam *L, om. α* | hic *LG* || 23 incipiet *om. α* || 24 dare nolle] non dabit α || AETATEM] tandem *FG* || 25 uelle *adsimulariet G, om. F* | quid *W.*: quia *codd.* | me *post* hoc α || 26 <me (*om. FG*) hoc> malum β

- ficat, sed exclamationis continet locum, quomodo Cicero
 719 pro Scauro (20) 'quae, malum, est ista ratio?' — 41 QVI
 AIVNT QVID SI NVNC CAELVM RVAT stultus metus est dis
 caelestibus metuere. ita ergo stulte id in metu et tu ponis,
 720 quod fieri omnino non potest*. — 42 QVASI EA POTESTAS 5
 NON SIT TVA pulchre persuadet, ut faciat hoc quod mo-
 netur, cum dicat in potestate eius futurum, quo velit
 tempore ut se exoluat.

α^* [5] ut sit argumentum ab impossibili

4.

- 723/26 1 SATIS POL PROTERVE satis aspere. — 4 AVT CVM
 VENTVRAM DIXERO ET CONSTITVERO immo potius, cum dixerō 10
 me esse uenturam et constituero, tum magis, cum pronun-
 tiauerit Clitipho et spe pendebit, decipiam et non ueniam,
 729 tum mihi Syrus poenas reddet tergo suo.* — 7 SATIS SCITE
 PROMITTIT TIBI ualde eleganter promissa tibi dabit, quod
 730 utique per ironiam intelligitur. — 8 DORMIUNT EGO POL 15
 ISTOS COMMOVEBO uult excitare eos, qui sibi pecuniam pro-
 miserunt nec dederunt, uti fingat se euocatam esse a ne-
 scio quo et uelle discedere. itaque consentiente ancilla fingit
 mendacium, quod nescio quam uillam demonstrauerit cuius
 733 dam amatoris. — 11 CVRRICVLO PERCVRRE* festina et 20
 735 propera. — 13 VERBA ME HIS DATVRAM ESSE hoc est: me

728 α^* [13] 6 TERGO SVO id est dorso, siquidem tergum tergi dor-
 sum, tergus uero tergoris corium dicitur (ex Serv. ad
 Aen. I 211).

*[20] 'curriculo' dixit a curru, uel a cursu.

2 pro Scauro post ratio β || 3 dis] de α || 6 non om. L |
 <et> pulchre α || 7 dum dicit G || 9 satis] id est α | CVM om.
 LG || 12 pendebit <animi> F || 13 tum L, cum FG || 14 <id
 est> ualde α | quod — intelligitur W.: p utriusque per ydoneā
 (. . . . L) intelligitur LG, om. F || 17 a] aut FG || 18 et uelle]
 uellet LG, uelut F | ita β (recte?) || 19 quam W.: qua G, quid
 L, qui F || 21 <id est> propera et festina α | me — decipiam]
 et se dicit his uerba dare id est decipere α

- 737 dicturum aliquid, unde decipiam. — **15** QVIN EST PARATVM ARGENTVM intellexit seruus callidus, quod idcirco Bacchis se ire diceret, quod argentum quaereret — et hac ratione pollicetur QVIN EGO HIC MANEO, quo *et* argentum dari possit et nihilominus illud fieri, quod dispositum est —: 5
- 738 itaque et de tempore adiecit **16** ATQVI IAM DABITVR. —
- 739 **17** ET TVA POMPA* EO TRADVCENDA EST hoc est ancillae
- 740 decem et ceteri comites, qui uenerunt. — **18** EGONE ARGENTVM CVDO QVOD TIBI DEM quaeris, quod te ad Cliniam transire nolo? argentum produco, quod tibi dem.* — 10
- 741 **19** DIGNAM ME PVTAS QVAM INLVAS per accusatiuum casum hic dictum est. *et* Virgilius (*Aen. II 64*) 'certantque illudere capto' per datiuum; item ipse (*Aen. IX 634*) 'i, 746 uerbis uirtutem illude superbis'. — **24** SPERABIT SVMPVTVM SIBI SENEX LEVATVM ESSE HARVNC ABITV cum discesserit 15 tanta haec ancillarum multitudo, dominus credet discessione tantarum mulierum sibi sumptum* esse eleuatum, sed nesciet ex ea re damnum ad se esse uenturum, dum
- 748 hac re maxime ab eo extorquebitur argentum. — **26** TV NESCSIS ID QVOD SCIS ne indicaueris, inquit, quod scis, et id 20 age, ut nescisse uidearis.*

α^* [7] id est nobilis comitatus.

* [10] cudo enim est et compono uel tundo, unde incus, ubi tunditur ferrum.

* [17] id est expensam.

* [21] et ille per hyperbolen (*yp-codd.*) MVTVM ME DICES.

2 quod <enim> LF; quod nimirum Goetz | acchis L, ab his α || 3 quod (quo?) — pollicetur (*sc. Bacchis*) quod decepta fuerat pro argento, quod ei pollicetur α | quereretur G || 4 quo] quod β | et ante quod G, om. L || 7 hoc est] scilicet α || 8 uenerint L || 9 dem <quid agam> FG | quod] cur α || 10 <cudo id est> produco α ; procudo Goetz, fort. recte || 13 i] his *codd.* || 14superbam α || 16 domino LF (*recte?*) || 17 tantarum mulierum] earum α | alleuatum sumptum α || 18 dum — argentum om. FG

5.

- 749 **1** ITA ME DI BENE AMABVNT VT NVNC MENEDEMI VICEM MISERET ME discedentibus ancillis senex ingemiscit, quod tanta ad Menedemum multitudo uentura sit, quam et ipse cum una die sustinuerit, magno se dixit affectum damno. —
- 751 **3** ILLAM MVLIEREM ALERE CVM ILLA FAMILIA nam et domina* multum uini absument et multitudo ancillarum* non 5
- 753 parum uidetur consumpsisse. — **5** ITA MAGNO DESIDERIO FVIT EI FILIVS tantum desiderium filii absentis pater habuit, ut primis diebus tanta a meretrice damna non sentiat. sed cum cotidie uiderit tantos sumptus fieri neque ullum fieri 10 modum, 'optabit rursus ut ab se abeat filius'. † et quoniam animum senis nouit bene dixit 'efficiat, consumat, perdat, dummodo illum habeam mecum' (cf. III 1, 55—57) ita cum animus excludere cupiens et metuens absentiam filii <in> incerto positus <sit>, solum optabit, ut abeat filius. — 15
- 759 **11** VIDERE EGISSE IAM NESCIQ VQD CVM SENE de illo, quod tecum locutus sum, uidere aliquid egisse cum sene.* —
- 760 **12** DICTVM AC FACTVM REDDIDI hoc est: cum dixisset,
- 762 factum continuo reddidi. — **14** QVIN TIBI CAPVT DEMVLCEAM quod solet fieri his, qui placent, ut manu per ca- 30 put traducta quasi quaedam uideatur esse laudatio. —

α * [6] 'pytissando' id est leuiter gustando et spuendo (cf. III 1, 48).

* [6] siquidem per figuram characterismon (car-codd.), id est futurae rei descriptionem, argumentatur quid sit consequens, uidelicet filii discessio. et per ethopoeiam (aethopoeiam codd.), quae fit quando loquentem (Lindenbr.: -tes codd.) introducimus quamlibet personam, ait Clitiphon <nis> pater hoc leno.

* [17] nam supra (III 2, 5) ait 'huic nostro tradita est provincia' id est prouidentia.

1 BENE deest ap. Ter. | ut <me> LG || 6 absumpsit F | multitudo ancillarum] reliqua familia α || 11 abeat ab se G | et quoniam . . . bene nouit, <qui> dixit ' . . . mecum', ait: 'cum . . . filius?' || 13 habeat LF¹ || 15 in incerto positus sit W. | optabit F, -uit LF | habeat LG || 17 uideris <iam> α | fecisse α || 18 dixissem F, -es ex corr. V || 19 demulceam caput FG || 21 traducta F, tractu ducta L, ducta G

- 765 **17** GLORIARE EVENISSE EX SENTENTIA hoc tibi pro uoluntate
 767 contigisse gloriaris? — **19** TVI CLITIPHONIS ESSE AMICAM
 HANC BACCHIDEM MENEDEMO DIXIT CLINIA hic est illud con-
 silium, quod supra significatum est, ut ueritas dicta ni-
 hilominus implicare possit errorem, quippe, cum dixerit ⁵
 Clinia patri Clitiphonis amicam esse et hoc indicet seruus,
 nihilominus dominus filii sui amicam meretricem esse non
 775 credat. — **27** ET QUIDEM IVBEBIT POSCI et uolet, ut filiam
 tuam pater suus postulet. quam rem cum non intellexisset,
 cur simulata uideretur, respondit ille, uti argentum filio ¹⁰
 779 dari possit ad nuptias necessarium. — **31** AT EGO ILLI
 NEQVE DO NEQVE DESPONDEO at illi ego filiam non dabo
 neque despondebo. et spondere est promittere, unde et
 782 sponsa dicitur.* — **34** NON MEA EST SIMVLATIO boni et
 sapientis uiri hic sensus est, ut numquam audeat quod ¹⁵
 783 numquam sit facturus polliceri. — **35** ITA TV ISTAEC TVA
 MISCETO ME NE ADMISCEAS ita igitur haec efficit, uti sine
 784 mea persona ista compleas. — **36** EGON CUI DATVRVS NON
 788 SIM VT EI DESPONDEAM (<****>). — **40** AEQVI BONIQVE
 FACIO <facio> hoc, quod tu mihi ut facerem imperas, et ²⁰
 790 propterea aequum et bonum facio. — **42** SED ILLVD QVOD
 TIBI DIXI DE ARGENTO QVOD ISTA DEBET BACCHIDI ID NVNC
 REDDENDVM EST ILLI quod supra nos diximus, ut euentus
 impleret consilium, hic nunc conficit, siquidem, postea <quam>
 cognita puella est, iam nunc debitor Chremes factus est, ²⁵
 cum constet eam arrabonis nomine apud meretricem col-
 793 locatam. — **45** NVM MIHI DATVM EST NVM IVSSI ne domi-

α^* [14] nam et sponsio et dos a patre (parte *codd.*) puellae
 dabatur.

3 hic] hoc α || 4 dicta] data α || 5 dixerit *W.*: dixit *G.*,
 -cit *rell.* || 7 esse <hanc> α | et] ex *G.*, ut α | indicat *G.*, <dum>
 indicat α || 12 dispondeo *L.*, spondeo *G.* || 13 dispondebo *L.* |
 <id> est promitto α || 17 me ne *L.*, ne me *rell.* | ut α || 18 ista]
 haec α || 19 *lac. sign. W.* || 20 facio *suppl. W.*; est post hoc
add. F. | faciam *G.* || 24 posteaquam *W.* || 25 puella cognita
 α | <pro qua> iam α || 27 ne *G.*, sine *LF.*, sane α

- nus hac responsione uti posset, ut non redderet argentum, seruus callidus occurrit 'non potes dicere istud non te accepisse neque iussisse neque te inuito filiam oppignerare potuisse'. — **48** SVMVM IVS SAEPE SVMMA EST MALITIA id enim, quod datum est, utique reddendum est. sed iure ⁵ cautum est, ut filia quicquid acceperit uel filiae nomine datum fuerit, quae in familia est, non recte datum uideatur. itaque aequitas est, ut debitum solui debeat*, *ius est, ut sic datum reddatur: ita summum ius summa malitia* **798** est. — **50** OMNES TE IN LAVTA ET BENE ACTA PARTE PVTANT ¹⁰ hoc a persona: etenim est iussus potius reddere quam negare.

α^* [8] sed ille renititur a causa, quod non debeat, et fit controuersia ex negotio. — SVMVM IVS uulgo dicitur 'qui plus potest, peius facit'.

6.

- 805** **1** NVLLA EST TAM FACILIS RES QVIN DIFFICILIS SIET QVAM INVITVS FACIAS nunc adulescens Clitipho redit grauiter ferens, quod ab amica sit exclusus: 'omnis res difficilis fit quam facias inuitus: etiam si facilis sit, ex animo facientis ¹⁵ habet maximam difficultatem. *huc accedit, quod mihi praeter illum laborem, quem habui, uehementer timori est, ne iterum* **814** *excludat, ne accedam ad Bacchidem*'. — **10** PROTERVITAS **816** *asperitas* et impudentia*. — **12** NE ME ISTVC EX TE PRIVS AVDIVISSE GAUDEO <gaudeo>, quod istuc ex te prius audiui, ²⁰ unde me laesisti, antequam tibi argentum dedi, quod **818** *turus fui*. — **14** QVID IGITVR DICAM VIS TIBI quid enim

α^* [19] uel superbia.

1 ut] aut β || 2 <sed> seruus α || 3 te om. L α || 8 ita G | ut] et LF, om. G | solui debeat] soluat α || 11 etenim est iussus (W.: -sis G, -sit LF) persuadet α || 14 amica <sua> G | omnis — sit] si etiam facilem rem, inquit, facias inuitus α | fit W.: sit codd. || 18 excludar F || 19 <est> asperitas α | et W.: sed (om. G) codd. | imprudentia (-am LF) codd. || 20 gaudeo add. W. | istuc post prius α || 22 tibi uis dicam F, uis dicam tibi G

possum tibi dicere, cum mihi amicam adduxeris, quam non liceat tangere? bene cito longe factus est adulescens ab iniuria, posteaquam comperit argentum iam paratum, —

- 825/27 **21** DEAMO ualde amo.* — **23** QVA CAUSA ID FIAT OBSECVNDATO IN LOCO qua causa fiat, noli quaerere: tantum
 826 obtempera et obsequere. — **22** CAVE QVICQVAM ADMIRATVS SIES* *ne admiratione quasi nescius <sis> de suspitione patris*
 828 *falsum esse quod diximus.* — **24** LOQVITOR PAVCVLA ne ex sermonibus tuis nascatur ulla suspicio.*

α * [4] compositum sicut redamo.

* [7] id est: uide ne prae nimio gaudio admireris id tibi patrem praecipere, sed quasi nescius suspicionem eius a te dolo amoue.

* [9] nam secundum modum rei, de qua loquimur, interdum uerba diminuimus.

(7.)

- 830 **2** DIXI PLERAQUE OMNIA sicuti supra diximus in Andria (*I 1, 28*) 'omnia' abundare et 'pleraque' significationem suam propriam continere. — **4** SEQVERE ME HAC OCIVS posteaquam argentum traditum est, continuo hunc adulescentem uocat seruus, ne aliquid aut ex admiratione
 832 aut locutione suspitionis pater possit accipere. — **6** NAM
 834 NIHIL EST ILLIC QVOD MOREMVR DIVTIVS pulchre adiectum, ut omnino suspicio tolleretur, non esse amicam Clitiphonis, siquidem non diutius illic moraturus est. — **7** MINAS QVIDEM DECEM HABET A ME FILIA ut consuetudo patris semper est: de damnis cogitant, tametsi filiis dent. — **20**
 836 **8** QVAS PRO HORTAMENTIS ESSE NVNC DVCO DATAS 'hortamentis' hoc est nutrimentis: hortatores enim dicuntur equo-

2 longe post paratum β || 3 iniuria] iracundia *Westerh.* ||
 4 DEAMO] te amo β | <id est> ualde α | <te> amo *G* || 7 sis *add.*
W.; indices post suspitione *add. G* | patri *FG* || 13 est traditum
 α || 19 ut] aut β , ut post est α || 20 cogitare *FG*, -tet α | det
 α || 22 dicunt *LG* (*recte?*) | equorum qui] qui equos a

837 rum, qui nutriunt. denique aliud est **9** HASCE ORNAMENTEN-
 838 TIS *CONSEQUENTVR quae ornamentis dabuntur.* — **10** PORRO
 HAEC TALENTA* *DOTIS ADPOSCEAT DVO <duo> talenta dotis*
 839 *dabuntur.* — **11** QVAM MVLTA IVSTA ET INIVSTA FIVNT si-
 quidem nunc relictis omnibus rebus quaerendus mihi est **5**
 aliquis, cui meo labore inuenta dare possim, ut filiam
 meam ducat uxorem.

α*[3] talentum genus est ponderis, quod habet in se LXII
 aut CXX libras.

8.

842 **1** MVLTO OMNIVM ME NVNC FORTVNATISSIMVM FACTVM
 PVTO ESSE GNATE CVM TE INTELLEGO RESIPISSE haec scaena
 actionem tenet, quippe Menedemus gaudet plurimum, quod **10**
 filium uidet et integris moribus et uxorem ducere eam
 uelle, quae honestissimi uiri filia sit. et quod dixit 'cum
 te intellego resipisse', quasi hoc nesciat, quod eadem puella
 sit quam amauerat, quae nunc filia sit Chremetis, aut
 dissimulat, quod quasi a meretrice animum filius ad nuptias **15**
 transtulerit, aut errat ex dolis serui. credit Chremes inter-
 pellatum Menedemum a filio esse, sed non uere ut uxorem
 duceret, sed ut nuptiarum gratia argentum a patre susci-
 845 peret. — **4** SERVA QVOD IN TE EST FLIVM ET ME ET FA-
 MILLIAM petens nuptias filio suo posteritatem respicit totam. **20**
 848 — **7** QVAESO QVID TV HOMINIS ES redigere uult in memo-
 riam Chremes Menedemo. arguit igitur, quod ueluti stultus
 852 non intelligat, quod de dolo nunc agatur. — **11** NEMPE

1 denique <quod> G | aliud — ORNAMENTIS] alia horta-
 mentis alia ornamentis contulit α || 3 duo *add. W.* || 4 ET INIVSTA]
 ac praua *Ter.* | fient L || 5 rebus omnibus α || 6 cui <in> L ||
 7 ducat meam α || 8 nunc omnium me α || 9 resipisse <multo
 omnium> LG | haec F, (*in ras. post scaena*) S, *om. rell.* || 11 du-
 cere *post uelle* α || 14 chremetis sit Gα || 15 dissimulet LG |
 a meretrice α, meretrici β | filius W.: filii *codd.* || 16 erat β ||
 21 QVID TV] quidue (ue *om. F.*) *codd.* || 22 menedemum FG;
lac. sign. Lindenbr.; quid inter ipsos dictum sit de fallacia *add.*
Zeune; rem *ante* redigere *add. Goetz*

HAEC QVAE APVD TE EST CLITIPHONIS EST AMICA ut facile docere possit senem non uere ad nuptias peti filiam suam, sed uti nuptiarum gratia adulescenti dari possit argentum, commemorat 'nempe haec, quae apud te est, Clitiphonis amica est', uti ex his, quae apud eam gesta sunt, 5 sciat Menedemus esse fallaciam. *quod refert illi ille qui*

856 *nescire crederetur Chremes* **15** ID EST PROFACTO ID AMICAE DABITVR, uel confirmantis pronuntiatione accipi potest uel quasi cum affirmatione interrogantis, ut iuste conclusum

858 sit* SCILICET DATVRVM. — **17** QUIDVIS TAMEN IAM MALO 10 QVAM HVNC AMITTERE licet damnum intelligat senex et deceptus de gaudio sit, tamen memor doloris pristini et calamitatis omnia uult sustinere quam id quod passus est

859 rursus pati. — **18** QUID NVNC RENVTIEM ABS TE RESPON- SVM CHREME *quid ergo uis renuntiem filio abs te esse re-* 15 *sponsum*, ne intelligat me hoc intellexisse, quod non uere

865 nuptias petit? — **24** POSTREMO ETIAM SI VOLES DESPONS- SAM QVOQVE ESSE DICITO. petitionis uxorum nomina haec sunt: nam primo conuenta esse dicitur, deinde pacta, tertio desponsata, quarto UXOR. *ita*, ut uicinum nomen 20 iam petitionis ostenderet circa nuptias, dixit 'postremo desponsam quoque esse dicito': hoc enim uicinum ad uxorem. nam supra 'pacta' dicitur, ut est apud Virgilium (*Aen. X 722*) 'et pactae coniugis ostro'. denique primo Menedemus cum audisset Chremetem (*v. 22*) 'dic conue- 25 nisse, *egisse te de nuptiis*', quoniam conuentae nomen dixerat, quod longe nomen est positum, ita quaesivit (*v. 23*) 'dicam. quid deinde?', quasi hoc parum esset. *quod cum audisset Chremes*, 'postremo' inquit 'si uoles, desponsam

α*[10] nam interrogatio interdum ad negationem, interdum ad affirmationem dirigitur.

2 ducere *G*, reduc- *F*, induc- α || 7 chremis *LG* || 17 ut — sit] iuste conclusum est *G*, iuste conclusit *F*; de *L* non liquet || 16 ne] ut *V*, om. *L* || 19 conuenta *W*.: inu- *codd.* || 21 ostenderet <et> *codd. praeter LS* || 23 supra] *i. e.* antea || 28 esset *W*.: est *codd.*

quoque esse dicit'. hac responsione intelligimus sic iam
 869 propinquam esse appellationem ad uxorem. — 28 ISTIVS
 873 OBSATVRABERE facile eius fastidium habere poteris. — 32 NAM
 TE SCIENTE FACIAM QVICQVID EGERO quodcumque egero, fa-
 ciam te sciente, hoc est non te ignaro.

5

V.

1.

874 1 EGO ME NON TAM ASTVTVM haec scaena coniectura-
 lem statum continet propterea, quoniam argumentis col-
 lectum est Clitiphonem amicam habere meretricem. hoc
 ut probari possit, argumenta dicentur, et probari habet ipsi
 Chremeti. denique sic sumpsit exordium a persona sua et a
 persona Chremetis: 'denique' inquit 'non tam dico perspicia-
 876 cem' hoc est acutum et perspectatorem rerum. — 3 HOC MIHI
 PRAESTAT in hoc me antecedit.* sed hic παραπροσδοκία
 877 est: ut peius eum tractet, in se dicit multa maledicta 4 CAU-
 DEX STIPES ASINVS PLVMBEVS. haec singula pronuntianda 15
 878 sunt*, uti stulti uis exprimi possit. — 5 IN ILLVM NIHIL
 POTEST hoc est quod supra dixi contra opinionem dictum,
 nam adiecit EXSVPERAT STVLTTITIA EIVS* HAEC OMNIA. —

877 α*[13] 4 'Caudex' est truncus arboris: conuersa o in au fit pro
 codex caudex, sicut pro cote cautis. 'stipes' simi-
 liter est truncus cuiuslibet ligni, et declinatur stipes
 stipitis; stipes uero stipis est praebenda militum.
 'asinus' dicitur quasi sine mente, quia νόσ mens.
 'plumbeus' a plumbo, id est grauis.

*[16] per asteismon (*Lindenbr.*: antismon *codd.*)

*[18] id est prudentia per contrarium, ut sperare dixit pro
 timere per acyrologiam (*cf. Andr. II 3, 21*).

1 hac — uxorem] et peruenit usque ad appellationem prope
 uxoris α || 3 eius] equos LG || 5 scientē LG | ignoro *codd.*, *corr.*
Lindenbr. || 10 chremetis LG | expodium LG | sua om. α ||
 12 perspicatorem α; perspectorem *Lindenbr.* || 13 hic παρα-
 προσδοκία W. (*duce Zeunio*): hic ἰτὰ ἰτὰπαίπροδορετὰ L, hic
 ita ἰτὰπὰἰCpOCAOpETÀ F, hic ita ita parit poca oreta G; an
 hoc παρὰ προσδοκίαν? || 14 penis L, melius G || 16 uti — possit]
 uti stultum describat α | stulti uis (*i. e. natura*) *Lindenbr.*: stult⁹
 uis L, stultas uis FG